

Knjigom za knjigu (Povodom čitanja *U potrazi za figurama*)

Delo *U potrazi za figurama* je jedan deo projekta „Makropolj“ koji je plasirala *zEtna*. Započet je još 2003. godine knjigom *Citadela*. doc. Tekstovi se publikuju od 1999. godine u digitalnom prostoru portala [zEtna](http://zEtna.doc). Ovom, za sada trećom knjigom, nastavlja se ostvarenje osnovne zamisli Ištvana Besedeša iz koje je projekat iznedren: da se bude posrednik između mađarske, srpske i hrvatske književnosti i kulture, među kojima postoje čvrste veze realno uslovljene (geografski i socijalno).

Knjiga *U potrazi za figurama* donosi jedno osveženje projektu. Dotadašnji model koautorstva podrazumevao je prozu nastalu u četiri ruke, a u ovom delu potpisuju je Ištvan Besedeš i David Albahari pod naslovom „Zimovnik“, dok su autori proze naslovljene kao „Raspevani pločnik“ Cobor Mihalji i Boško Krstić. Zatim sledi poglavlje „Pisma, ceduljice...“ kao novina, jer je nastalo u šest ruku, iz pera Draginje Ramadanski, Sibelan Forester i Emeše Rajšli. Specifičan je odabir autora koji stvaraju prozne slojeve zbirke, što je posebno naglašeno kao novo iskustvo u vrsti pogovora knjige naslovljenog kao „Natuknice za čitanje“. Gotovo svi autori su ujedno i prevodioci. Tu u prvi plan biva istaknuta još jedna osobenost knjige, jer autori svojim prevodima, koje tvore sa velikim naporom i uz veliku odgovornost, istovremeno stvaraju dvojako – na srpskom i mađarskom jeziku, te u srpskoj i mađarskoj književnosti. Otuda su iznedrene dve istovetne knjige, blizakinje, a jedina razlika među njima je nijansa u boji korica i u jeziku (srpskom i mađarskom).

Samo nekoliko navedenih odlika knjige *U potrazi za figurama* otkriva da je reč o jednom izuzetno uspešnom postmodernističkom

„eksperimentu“ koji višeslojno bogati književnu riznicu ne samo nekih od nacionalnih književnosti, već i scenu celokupnog književnog iskustva. Istovremeno, iščitavamo i njeno značenje koje izlazi iz usko tekstovnog domena, a ima „univerzalnu“ poruku koju dekodiramo kontekstualno. Naime, pošto su autori prostorno udaljeni, a njihove proze prostorno, vremenski i kulturno, uviđamo kako umetnost reči ima izvanrednu snagu da se ovaploćuje u jednoj duhovno čistoj, vanideološkoj auri koja ne poznaje prizemnu logiku svakodnevnih ograničenja i veštački stvorenih prepreka u savremenim životnim tokovima. Na tom platou izrasta divna, večna i nasušna humanistička usmerenost književnosti koja neprekidno biva isprovocirana destruktivnim vibracijama kolektiviteta ukotvljenog u luci političkih i nacionalnih tribina, okrenutih zapadu svakog vida čovečnosti.

Princip po kom se razvijaju prozni odeljci u okviru svakog naslova knjige *U potrazi za figurama* je isti, ali se načini ostvarivanja istog razlikuju. U „Zimovniku“, začetnik pripovedanja je Ištvan Besedeš, na koga se, zahvaljujući prevodu sa mađarskog na srpski Draginje Ramadanski, nadovezuje David Albahari. Stilovi ova dva pisca u veoma su slični, gotovo kao da je autor jedan. Junak priče je mornar, a reč je o tipičnom postmodernističkom fenomenu citatnosti koji je eksplicitno naglašen pre početka priče koji pisci razvijaju. Dakle, Besedešove i Albaharijeve prozne tvorevine su u uskoj korespondenciji, zahvaljujući glavnom junaku i specifičnoj fabuli koja je puna preokreta, a koju tvore podjednakim imaginativnim snagama.

U drugom proznom bloku veza među segmentima priče je implicitnije obikovana i zahteva minucioznije poniranje u skrivene dijaloške intencije autora. Povezanost je najvidljivija varijacijama motiva grada kao opšteg mesta u modernoj prozi koji postaje poprište na kom junaci poprimaju osobine antijunaka u jednom novom vremenu asfaltnih projekcija na kojima gospodari sveprožimajuća otuđenost.

Slike se nižu kao projekcija nekadašnjeg homogenog kolektiva u kom su likovi deo jednog sveta koji ne poznaje predrasude po nacionalnoj ili verskoj osnovi. Signalizuje se da je reč o svetu koji je pohranio u sećanje Drugi svetski rat, dakle o svetu građanske kulture i jasno formiranih vrednosti.

Treći segment knjige, pod naslovom „Ceduljice krila...“, ostvaren u šest ruku, započela je Draginja Ramadanski pričom o svom detinjstvu, ponesena valom prijatnih uspomena, kako sama kaže, sećanjem na „izgubljeni raj“. Sva događanja u njenim proznim odeljcima smeštaju se u Bogaraš, kraj same železničke pruge, snažnog simbola spone među svetovima nastanjenim različitim narodima i kulturama, kao da time želi da nagovesti „ekoovsku otvorenost“ svoje proze za dijalog sa drugim autorkama. Prostore Čikaga osvetlila je Sibelan Forester svojom pričom o „izgubljenom raju“, koji se odnosi na vreme „raspada“ individue i gubitka porodice. Veza sa tekstom Draginje Ramadanski je očigledna i jasno naznačena, jer će likovi iz priče „Sibelan“ postati aktivni u prostoru detinjstva Draginjinog. Emeše Rajšli je svom „izgubljenom raju“ prišla drugačije, opisujući prostore Novog Sada, koji je uslovio veze sa njoj dragim ljudima i za koji je vezuje sijaset uspomena kojima se rado vraća.

Ovaj segment, osim što se izdvaja po „ženskom“ pismu, naročit je i po mogućnosti da se kroz njega krećemo prateći abecedni red kojim autorke variraju leksikonski diskurs u građenju forme teksta, što je, takođe, postmodernistički obojen postupak.

Do sada je osvetljena vrednost dela koja se iz njega direktno iščitava njegovim smeštanjem u savremeni trenutak književnih produkcija. Nesumnjivo, pristup samoj prozi može i mora biti daleko složeniji i obuhvatniji da bi se u većoj meri iscrpeli sami semantički potencijali. Međutim, postoji još jedan aspekt posmatranja dela koji nam nudi odgovore na neka veoma važna pitanja koja izrastaju iz promatranja

položaja ne samo književnosti, već i same knjige u savremenom duhovnom kontekstu. Pri takvom osvrtu neophodno je poći od statusa autora i teksta kroz istoriju razvoja književnosti, što će u svoj domen uključiti i samu recepciju dela, tačnije, čitaoca.

Nije potrebno opširno govoriti kakav je preokret u svetu nastao u davnom petnaestom stoleću zahvaljujući pronalasku tehnike štampanja knjiga. To je, istovremeno, tren začetka koncepta prava autora. Renesansa je podigla individualizam na visok nivo, vraćajući fokus na čoveka kao tvorca, za razliku od srednjovekovne stvaralačke poetike koja je za jednog i jedinog tvorca priznavala sam Logos, smatrajući da on progovara kroz pokrete pera skrušenih monaha i retkih pismenih ljudi. Dalje i složenije konstituisanje koncepta autorstva usledilo je u doba Prosvete, da bi kulminiralo u okvirima pokreta *Sturm und Drang*, koji plasira pojam „genija“ kao oznaku za naročit status autora književnih tvorevina ili umetnika uopšte.

Veoma dugo je, nakon toga, recepcija dela zavisila upravo od toga ko ih je kao autor potpisao. Nisu retki slučajevi da je neki od danas kulturnih pisaca bljesnuo na sceni jedne nacionalne, evropske ili svetske književnosti sa jednim, dva ili tek nekoliko dela, a da je nakon toga objavio još hiljade stranica koje su se stavljale u prve redove polica knjižara ili kućnih biblioteka, bez obzira što u sebi nisu imala onu vrednost koja takav plasman zaslužuje.

Sam početak dvadesetog stoleća doneće nove prevrate. Do tada je na izuzetnoj snazi u tumačenju i vrednovanju književnosti bio pozitivizam koji je opsedao autorski habitus, uključujući u sebe biografizam, psihologizam i istorizam. Autor je dobijao toliko veliku pažnju da je kao posledica toga bivao zanemaren onaj odistinski semantički potencijal dela. Međutim, pojavljuje se Ferdinand de Sossur koji sprovodi revoluciju u okviru nauke o jeziku, a kako je jezik vid postojanja književnosti, ali i njen produkt, dolazi do korenitih promena

u statusu autora i teksta koji od njega potiče. Dominantan metod u proučavanju književnosti postaje strukturalizam koji konstatuje da onaj ko govori u književnom tekstu (odnosno narator kao tvorevina autora) više nije subjekt koji govori, već objekat kojim se govor služi. Kao posledica toga naracija u književnim tekstovima prenosi se na samu formu, odnosno, forma postaje polazište tumačenja teksta u zavisnosti od diskursa kojim se služi. Gase se svetla reflektora uperena u autora, a preostaje mu još samo da bude urednik diskursa koji mu stoji na raspolaganju.

Takva književnost posmatra se kroz prizmu intertekstualnosti koju je u znatnoj meri proglasio Rolan Bart u štitu „Smrt autora“. On svaki književni tekst posmatra kao prostor citatnosti u kom se autorova uloga iscrpljuje samo u činu slobodne kombinacije citata. Svako književno delo je samo jedan čvor u mreži tekstova, a čitalac je taj koji veze treba da otkriva, ali uz to i da o autoru nešto sazna. Tekst sada može da postoji jedino u odnosu spram drugih tekstova, a ne kao individualna tvorevina pojedinca. U stvaranju njegovog smisla mora učestvovati sam čitalac koji, samim tim, postaje žiža interesovanja. Dakle, kako Bart svedoči, „smrt autora“ značila je „rođenje čitaoca“.

Na isti fenomen osamostaljivanja teksta i njegovo udaljavanje od autora ukazivao je i Mišel Fuko koji je tvrdio da autor više nije onaj koji posredstvom naratora govori u tekstu, već da je potpuno potpao pod diskurs koji ga uslovljava i pretvara se u istorijski promenljivu funkciju.

Nakon što je ovakvim posmatranjem književnih dela sva pažnja pripala čitaocu, odnosno, domenu recepcije na račun njihovog porekla, on se još snažnije konstituše na fokusnom pijadestalu zahvaljujući pojavi hiperteksta i eri poststrukturalizma. Hipertekst je iznedrio World Wide Web. U hipertekstu nailazimo na splet tekstova u kojima ne postoji ni centar ni periferija. Takvi tekstovi su nelinearni,

nepostojani, izmenljivi i nejedinstveni. Pošto se čin čitanja potpuno menja, redefiniše se i uloga autora koja sada pripada samom čitaocu, odnosno, podvodi se pod njegov domen, jer je čitalac taj koji se kroz tekst kreće slobodno, shodno svojoj volji i interesovanju, uspostavljajući tako sam veze među tekstovima, ali i neretko ga obogaćujući svojim tekstom.

Na taj način stvorilo se jedno polje književnosti koje funkcioniše u virtuelnim sferama u kojima su čitaoci istovremeno i autori, u kom se reči nižu asocijativno, bez kraja, a samo čitanje biva proizvoljno i uslovljeno naročitim potrebama i interesovanjima. Ovaj fenomen postojanja književnosti, njenog stvaranja i čitanja razmatrao je Umberto Eko ne samo u svom *Otvorenom delu*, već i u nizu svojih eseja, među kojima je i „O nekim funkcijama književnosti“. Eko nastoji da stane u odbranu književnosti, one tradicionalne, klasične, koja počiva među koricama knjiga, koja se čita linearno i koja nudi konačno ustanovljene junake i njihove sudbine. Hipertekst posmatra sa njegove pozitivne strane, kao prostor za razvijanje kreativnosti i pesmenosti, ali naglašava da vrednost književnosti koja im prethodi nikada neće iščeznuti.

Ovakav Ekov zaključak približava nas ključnom pitanju koje se može postaviti u eri dominacije elektronskih hipertekstova. U njoj su udobnost fotelja, prijatan ambijent soba i ulaganje minimalnog napora u nabavljanju štiva za čitanje zahvaljujući Internetu dovele u pitanje opstanak knjige. Čitanje tekstova u elektronskom obliku omogućava brzo i lako kretanje kroz njih, i to u smeru koji nas zanima, kao i dodatno informisanje o nizu činjenica koje su usko ili nešto šire vezane za osnovni tekst. Sve se to obavlja klikom na linkove unutar njega. Ovakvim postojanjem tekstova koji pripadaju domenu književnosti moglo bi se preobličiti dobro poznato pitanje koje potiče iz Hajdegerovog čitanja Helderlinove poeme „Hleb i vino“ – čemu pesnici u oskudna vremena. Vremenskim protokom pitanje se

drugačije razumevalo da bi došlo do oblika koji mu nameće Cvetan Todorov – čemu književnost. Ako realno sagledamo situaciju, moramo priznati da književnost i te kako postoji, da je mnogi čitaju, mahom posredstvom Interneta, na blogovima, sajtovima, pa u dodir sa njom dolaze i oni koji prema njoj ne gaje afinitete, pošto je ona neizbežna i na socijalnim mrežama. Međutim, ako je to tako, onda, čemu knjiga? Čemu listanje hartije među koricama, a pre toga i ulaganje napora u odlazak do biblioteke ili knjižare?

Čini se kao da smo dospeli do zida. Ma koliko se osvrtni i tražili valjane razloge da ubedimo sve one pripadnike generacija odraslih u sferi virtuelnih svetova Interneta i elektronskih hipertekstova da se okrenu čitanju knjiga, svakom pokušaju pretilo da se pretvori u patetiku. Onima koji su duhovno daleki takvom postupku čitanja pozivanje da se knjizi vrte podjednako smešno zvuči kao kad bi smo nekom vlasniku štamparije predložili da unajmi prepisivače i na taj način publikuje knjige. Svi odmahuju glavom tvrdeći da su tekstovi i knjige u elektronskom formatu neizbežni i da su oni odavno odneli pobjedu nad knjigom, nekada toliko skupocenim predmetom, simbolom moći i materijalnog prestiža.

Može li se protiv mase u savremenom svetu? Kao individua, svakako se ne može, a tome nas uči upravo književnost koja leži među koricama savremenih pisaca, onih koje zovemo „modernim“. Svi junaci koji su tu iznikli i bivali individualizovani uglavnom su stradali, prerastajući u antijunake. Dok su nekada pojedinci menjali svet, sada se to može postići samo udruženim snagama, u masi, u kolektivu, što možda može zvučati paradoksalno ako znamo da je otuđenost ono što se među ljudima nastanilo. Tu na scenu stupa književnost, koja pokazuje da ona može da pobija i taj fenomen koji nosi negativnu konotaciju u razmatranju savremenog sveta.

Ipak, u svemu i uvek postoji „ali“. Vratimo se našem pitanju –

čemu knjiga? Jedan od mogućih odgovora nudi nam upravo delo U potrazi za figurama. U pitanju je koautorsko delo, a ne delo pojedinca. U pitanju je jedan hipertekst u svojoj osnovi, nastao u elektronskom obliku, kao i dosadašnje proze projekta „Makropolj“. U njemu možemo pronaći sve oblike transtekstualnosti koje je definisao Žerar Ženet, a uklapa se i u njegovu definiciju hiperteksta koja ga određuje kao odnose podražavanja između dva teksta ili stila. Svi ovi elementi za nas su od presudnog značaja jer ovaj hipertekst je iz elektronske forme prerastao u knjigu, divnih, tvrdih korica, koja mami otisnutim redovima u neograničenim prostorima slobode beline hartije.

Osvrtom u ne baš tako davnu prošlost uviđamo da je 19. stoleće, kao i godine do Prvog svetskog rata, bilo doba „trijumfa knjige“. Tada dolazi do stvaranja masovnih i nacionalnih tržišta. Međutim, štampana stvar se lagano banalizovala, jer je tom domenu moglo pripasti štivo najraznovrsnijeg karaktera i namene, ali i ona prestaje da bude povlastica imućnijih slojeva. Vremenom, kako se svet modifikovao i poprimao oblik informatičke civilizacije, osnovne funkcije književnosti utkane u štampane knjige sve češće su bile dovedene u pitanje. Od 1980. godine pojavljuje se onlajn komunikacija, objedinjuju se tehnike, dolazi do digitalizacije i primene računara u svim oblastima života. Dolazi do kombinacije različitih medija (teksta, zvuka, slike) te mnogo toga ne samo da dopunjuje štampanu knjigu, već je odlučno i agresivno potiskuje.

Već je rečeno kako se nastupom postmoderne promenio status autora, kako se promenio odnos prema svetu pisanog teksta i svetu knjige. Porasla je moć štampe koja omogućuje trenutnu reakciju, što se uklapa u ritam i tempo života megalopolisa. Tu se dovodi u pitanje didaktička funkcija knjige. Što se tiče njene ludičke vrednosti, potpuno je potisnuta i bačena u senku filma. Ugrožena je i njena estetička vrednost, još od Prvog svetskog rata, kada je avangardna orjentacija

umetnika istkala novi svet literature. U vremenu postmoderne potonule su i ostale funkcije književnosti jer se knjizi nameće robna vrednost, pošto izostaje teorijski interes koji gradi diskurs književnosti i time književnost čini različitom od proizvoda kulturne industrije.

Ipak, knjiga postoji i neće nikada iščeznuti. Više je razloga za zauzimanje ovakvog stava. Najpre, pogledajmo šta nam poručuje delo *U potrazi za figurama* pomoću načina njegove izgradnje. Kao prvo, da bi ono bilo moguće, neophodno je bilo poznavanje jezika kako bi mogli nastati prevodi. Ti jezici pripadaju malim kulturama kojima neprekidno pretila opasnost da se utope u velike. Ukoliko se ne ulaže u integritet jednog jezika, njegov razvoj i očuvanje, istovremeno se dovodi u pitanje i očuvanje jednog naroda sa svim oblicima njegovog života. Kako je prisustvo na društvenim mrežama korisnicima omogućeno zahvaljujući poznavanju engleskog jezika, kao dominantnog u čitavom svetu, samim tim je ugroženo očuvanje sopstvenog jezika koje povlači niz drugih padova. Edvard Sapir ističe da je jezik onaj vid kulture koji prvi dostiže visokorazvijenu formu i da njegova savršenost predstavlja preduslov za razvoj kulture kao celine. Delom *U potrazi za figurama* se upravo zbog toga postiglo mnogo – uložilo se u nacionalnu književnost (mađarsku i srpsku) zahvaljujući procesu podražavanja moderne forme književnog dela kojom se iskazala jedna osobena slika sveta karakteristična upravo za prostore na kojima se ove kulture dodiruju i prožimaju. Štampanjem dela, njegovim pretakanjem iz elektronskog oblika u materijalnu tvorevinu – knjigu – obezbeđena mu je trajna vrednost, moglo bi se reći, čak i naglašena. Jer, popularnost elektronskih knjiga, iako je velika, ipak dovodi u pitanje opstanak nekih od njih. Njihova pojava prati domen potražnje, te se tu javlja opasnost da neka od izuzetno vrednih književnih ostvarenja nikada ne ugledaju „svetlost“ monitora, već ostanu da čame pod prašinom dugogodišnjeg mirovanja. Nije ni potrebno govoriti šta bi se dogodilo sa svetom kada bi došlo do prekida u protoku informacija

preko Interneta i kada bi zavladała tišina i tama u „globalnom selu“. Sve češće katastrofe u svetu opominju da razmišljanja o tome nisu ni malo naivna niti nepotrebna ili banalna. Dakle, knjiga progovara u ime nacionalnih vrednosti i potvrđuje ih ističući njihovu jedinstvenost.

Pobeda tradicionalnog oblika knjige nad njenom elektronskom formom vidna je i iz drugih aspekata. Naime, kako je jedna od arhetipskih funkcija književnosti da govori istine o svetu, grupa autora *U potrazi za figurama* opominje nas na potrebu za njenim isticanjem i pojačava njenu problematizaciju u irealnom svetu. Potpisivanje jednog teksta poziva na odgovornost koju takav postupak nosi, ali nam, istovremeno, govori i nešto o onome ko iza njega stoji. Kako je knjiga u tradicionalnom obliku zaista „proveren“ projekat, te rezultat stvaralačkog talenta, ona na taj način štiti onoga ko ga ospoljava, onemogućujući iskrivljenje teksta u kom on živi i kroz koji se potvrđuje. Dubok je humanistički domet poruke koja zrači iz ovog dela, a koja govori da istina, da bi se saznala, mora postojati u neizmenljivoj obliku i biti zagarantovana postojanjem onog ko je njen svedok. Iako nas postmoderna uči da ne postoje istina i laž, vać samo splet različitih istina, ipak se nameće neophodnost za njihovim trajnim oblikom. Tako delo *U potrazi za figurama* u prostoru među tvrdim koricama odaje priznanje onome ko istinama omogućuje da žive baš zato što ih poznaje i baš zato što ume da ih pretoči u kolektivno iskutvo i načini večnim.

U potrazi za figurama daje još jedan odgovor na pitanje čemu knjiga. Ne smemo zaboraviti da današnji hipertekstovi u elektronskom obliku nisu nastali tek tako, već da svoje korene vuku iz dela štampanih na tradicionalan način, a u pitanju su Malarmeov projekat „*Le Livre*“, nadrealistički tekstovi, Kenoove poeme i tako dalje. Dakle, u ovom slučaju ističe se samo potreba da se ne zaboravi prošlost, jer bez nje ne bi postojala sadašnjost, te da joj se mora neprekidno ukazivati dužno

poštovanje. I baš zato što je knjiga veoma važan konstituent savremenog trenutka, nužno je da i dalje postoji. Neosporno je da među nama žive i književni likovi koje smo spoznavali na tradicionalan način, čitajući sadržaje otisnute na hartijama, te da se njihov arhetipski ili neki drugi domen postojanja ne može osujetiti do te mere da se oni banalizuju i učine nečim što nisu. Jer, čitajući tradicionalno, štivo kom ne preti mogućnost iskrivljenja i promena unutar njega, mi zapravo saznajemo sebe kroz jednom dovršena životna iskustva.

Ono što čoveka odvaja i razlikuje od ostalih živih bića jeste moć govora. Dok čovek bude mogao da govori, moći će i da postoji. Nastanjeni smo u jeziku. Međutim, nije sve jedno na koji način se njime služimo. Ukoliko se nalazimo u sferi elektronskih tekstova moramo biti spremni da gubimo sebe i postanemo bezlični, prvenstveno zbog toga što našu živu ili pisanu reč zamenjujemo raznovrsnim simbolima i znakovima koji su tu da iskažu naše osećanje, stanje duha ili uma. Na taj način svi postajemo isti, a naša potreba za poznavanjem jezika i za njegovim oblikovanjem u stil koji samo nama pripada potisnuta je. Uz to, nikada ne možemo biti apsolutno sigurni da li naša komunikacija teče sa onom osobom sa kojom mislimo da komuniciramo. Nasuprot tome, pisana reč na hartiji nam daje i tu vrstu sigurnosti – osobu sa kojom komuniciramo zaista prepoznajemo po rukopisu i stilu pisanja, iako je ona prostorno udaljena od nas. Takođe, tu razvijamo sebe oblikujući našu reč, težeći za individualnom formom izraza koju nastojimo da učinimo što lepšom i prepoznatljivijom. Naše mentalno biće je potpuno probuđeno, dok u elektronskoj formi umesto nas razmišlja mašina. O značaju reči na belini hartije progovara i jedna od autorki iz „Ceduljice, krila...” upotrebljavajući njegov diskurs:

Zamolila sam svoju ćerku Melisu da ti napiše ovo pismo (...). Evo, diktiram joj šta da ti piše, a onda ponovo čitam i ukazujem joj na pravopisne greške. (Pismo koje vidiš je prepisano s te prove, zbrkane versije. Pišem ovo kao što je Tolstoj pisao svoje

romane! Tolstoj i njegova žena, ako ćemo pravo.

Kako ljudi uopšte održavaju veze jedni sa drugima? Dok se nisam razbolela bilo mi je najlakše da kucam elektronske poruke. Mada moram priznati da u elektronskom mejlu nema mnogo toga lepog. Dok posmatram ovo tvoje staro pismo, mislim kako je to jednostavna a opet prelepa stvar: tanka plava hartija sa tvojim rukopisom (reč „pozdrav“ je nekako crvenkasta, ili tek izbledela), pa onda malecka poštanska markica... Tričave li stvarčice, a delue poput nekog muzejskog eksponata.

(S. Forester, „Dva pisma i jedna dopisnica“, u: *U potrazi za figurama*, str.93-94)

Nije slučajno što se u ovom odeljku pominje i umor od engleskog jezika, i ispravljanje rukopisa ćerke koja studira francuski jezik, i nevoljnost u pisanju elektronskih poruka. Sve su to jasni simboli koji upućuju na potrebu negovanja jezika i kulture govora, koja je kod svakog individualna, ali kojoj neprekidno preti gašenje komunikacijom u elektronskoj formi. Kod iste autorke, Sibelan Forester, nalazimo na niz pomena imena ruske književnosti i lekovitu moć knjiga koje je čitala bolesna junakinja (ona je Ruskinja, a olakšanje i osećaj isceljenja dolazi u dodiru sa sadržajima koje nudi njena kultura i iskustvo njene nacije), dok ta ista bolest doprinosi otežalosti komunikacije putem Interneta. Dakle, poruka je nedvosmislena: tradicionalan oblik reči – reči na hartiji, uvek je dostupan, uvek utešan, životan, potreban, te i lekovit, višestruko koristan, za razliku od novog vida komunikacije koji se nameće, a kome su prednosti tako malobrojne, jer, iako komunikacija postoji, ona samo produbljuje jaz među ljudima, a veoma lako se i gasi ukoliko smo onemogućeni iz bilo kog razloga da je održavamo.

Knjiga postoji već pet hiljada godina. Iako smo u vremenu kada se smatra da je njen opstanak u tradicionalnom obliku poljuljan, javljaju se signali da ona nije pobeđena, već da je ta koja će tek da odnosi pobeđe. Naveli smo samo niz primera za ovu tvrdnju iščitavajući delo *U potrazi za figurama*, koje je i samo rezultat jedne dobijene bitke. Niz

mogućih odgovora na pitanje čemu knjiga ovde nije do kraja iscrpljen, već samo načet, te će ostati „otvoren“ za dopisivanje, nadajmo se, novim delima kojima će prototip biti ovo kojim smo se u tekstu bavili. Reči G. Nunberga čine se u ovom trenutku najpogodnije da se zaokruži ova lepa priča o vrednosti knjige kao najsigurnijeg i najpovoljnijeg prostora za večni život književnosti:

Da je knjiga izmišljena posle računara, ona bi značila ogroman napredak. Njene vrline su znatne: laka je, ne košta mnogo, radi a ne troši energiju, odlična je za oglašavanje (...). Osim toga, knjiga je kao neki interfejs, međupolje naročito dobro prilagođeno čoveku. Čovečji mozak je sposoban za izvrsno prostorno pamćenje koje mu omogućavaju da posle čitanja približno lokalizuje informacije ili odlomak (...). Prelistavanjem se može brzo preleteti kroz čitav sadržaj, što je pogodnost koju nikakav računar niti sajt na Internetu ne može priuštiti (...).

Literatura:

Rolan Bart, „Smrt autora“ u: Miroslav Beker, *Suvremene književne teorije*, Matica hrvatska, Zagreb, 1999.

Mišel Fuko, „Šta je autor?“, u: Nada Popović-Perišić, *Teorijska istraživanja 2 – Mehanizmi književne komunikacije*, Beograd, Institut za književnost i umetnost, 1983.

Cvetan Todorov, „Čemu služi književnost“, Beogradski književni časopis, br. 10, 2008.

Ženet Žerar, *Umetničko delo: Imanentnost i transcendentnost*, preveo s francuskog Miodrag Radović, Novi Sad: Svetovi, 1996.

G. Nunberg, navedeno prema: Frederik Barbije, *Istorija knjige*, prevela s francuskog Ljiljana Mirković, Beograd, Clio, 2009.